

1. Vanlig groda (*Rana temporaria*)

Vanlig groda är det vanligast förekommande och mest välkända groddjuret i vårt land.

Den här grodan är vanligen ljusbrun till mörkbrun eller grönbrun med mörkare fläckar. Både vanlig groda och åkergroda (*Rana arvalis*) som den lätt kan förväxlas med, rör sig hoppande och har slät hud. Den vanliga grodans nos är rundare och sedd från sidan trubbig, medan åkergodans nos är spetsigare. Allmänt förekommande i Finland är också vanlig padda (*Bufo bufo*), som till skillnad från grodorna promenerar istället för att hoppa. Paddan är bastant till sin kroppsbyggnad och dess hud är knölig.

Vanliga grodor kan leva i trädgårdar, skogar, ängar och torvmarker, bara platsen erbjuder tillräckligt med fukt och skugga. För att föröka sig behöver grodorna alltid vatten. Det är mest sannolikt att man hittar grodrom i näringsrika dammar, men grodorna lägger sin rom även i lugna bäckar, mindre vattenpölar, eller vid sjöstränder.

Foto: Dariusz Wozniak

Grodans år

På våren i april-juni (i april i södra Finland, senare i norra) samlas grodor under vattnet för lektiden. Grodor leker när de är två till fyra år gamla – grodor kan bli över tio år gamla, såvida de inte hamnar i klorna på ett rovdjur eller fryser ihjäl på sin övervintringsplats.

Hanarna kallar på honorna genom ett kväkande läte. Grodrommen (grodans ägg) flyter som en gelé på vattenytan. Efter två till tre veckor kläcks grodynglen, som andas med gälar precis som fiskar! På två till tre månader växer de och blir omkring 4½ centimeter långa eftersom de har en lång "svans". Under den tiden utvecklas deras lemmar. Till slut stöts svansen bort och gälarna förändras till lungor. Efter omkring tio veckor är det dags för baby-grodan att komma upp på land. Grodan är då bara 1½ centimeter stor sedan svansen fallit bort. Ynglen är växtätare, medan vuxna grodor äter insekter: de äter sniglar, spindlar, dagmaskar och olika insekter.

Under sin första sommar blir de nya grodorna ungefär 2½ centimeter långa. Som vuxna kan hanarna vara upp till åtta centimeter och honorna runt nio centimeter. På sommaren är grodan mestadels ett landlevande djur, och den är helst aktiv under dygnets mörkare del.

Alla groddjur är växelvarma. Det betyder att utetemperaturen reglerar deras kroppstemperatur. I Finland går grodorna i dvala under vintern: i södra Finland i oktober, längre norrut tidigare än så. Grodan tillbringar vintern i vattendragens bottenlam eller på land i hålor och under stenar. Vattnet på övervintringsstället är bara 2-4 grader varmt och grodans kroppstemperatur kring en halv grad högre än vattnets temperatur. Under dvalan är kroppsfunctionerna få och grodan får genom huden allt det syre den behöver.

Grodorna i kulturen...

"Små grodorna, små grodorna är lustiga att se, ej öron, ej öron, ej svansar hava de!". Säkert har ni också hört om hur det gick när prinsessan kysste en groda i sagan? Jo, grodan förvandlades till en stilig prins!

Alla finländska groddjur är fridlysta. Fridlysningen gäller även grodans ägg och yngel. Det är alltså inte tillåtet att samla ägg eller yngel för att föda upp hemma. Grodornas utveckling från ägg till vuxen får man alltså följa med ute i naturen, utan att störa. Regeln som gäller är: se men inte röra!

2. Lövträd

Lövträd som du kan påträffa på naturstigen är björkar, aspar, lönnar, rönнар, alar och sälgar. Till skillnad från granen, tallen och enen har dessa träd löv. I löven finns ett ämne som kallas **klorofyll**, som finns i alla gröna växter. Lövträden tappar sina löv på hösten, barrträden är gröna året om.

När den kalla årstiden närmar sig behöver trädet all näring det kan få tag i, och tar klorofyllet från löven som då blir vackert gula, orange eller röda. De ämnen som ger dessa färger finns där också när löven är gröna, men de täcks över av klorofyllets starka färg. (Klibbalen är ett undantag och betar sig lite annorlunda: den kommer ni att bekanta er med på ett annat ställe längs stigen). När löven fallit har nästa års knoppar redan vuxit ut. De vilar över vintern och slår ut på våren.

En liten björk. Foto: Anna-Lovisa Nynäs

Lövträden på stigen

Björken är ett av de vanligaste träden i Finland. Det finns tre arter här i landet: glasbjörk, vårtbjörk och dvärgbjörk. De här tre arterna kan korsa sig med varandra. Björken är lätt att känna igen: den har vit stam med svarta märken. Det yttre lagret av björkens bark kallas **näver**. Näver används till att tända brasan med, man kan även fläta föremål av näver, så kallad näverslöjd. Förr i tiden har Nordamerikas indianer tillverkat kanoter av detta material. Björkens **sav**, det vill säga näringsvätska med vatten och sockerarter, drack man förr som närings tillskott tidigt på våren. Ur saven kan man utvinna **xylitol**, som smakar mycket sött, men till skillnad från vanligt socker inte skadar dina tänder utan tvärtom är nyttigt för dem! Du har säkert tuggat xylitol tuggummi. Av björkriset gör man bastukvistar.

Foto: Tero Laakso

Aspens stam är väldigt rak och på stammen av fullvuxna aspar växer ofta gul vägglav. Asparna har rundade blad som är lätta att känna igen.

Man ser ofta många aspar på ett ställe nära varandra. Det kommer upp plantor, så kallade skott, från trädets rot. De träd som kommer till på detta sätt kommer alla från samma rot. Man kan därför säga att asparna i en aspdunge är samma träd fast med flera stammar!

Foto: www.fotoakuten.se

Aspens trä är ganska mjukt, därför är det ett populärt boträd för hackspettar. Det är vanligt att man gör tändstickor av aspträ.

Lyssna på asparna när det blåser! Löven rör sig på ett ganska speciellt sätt, de rasslar i vinden. Man brukar säga att aspen darrar, på latin heter aspen *populus tremula*: ”den darrande poppen”. Genom tiderna har man hittat på olika fantasifulla förklaringar till trädets darrande: en är att aspen är så rädd för att bli tändstickor!

Lönnen har stora blad, som är väldigt vackra på hösten. Lönnens frön har vingar och sprids med hjälp av dem i vinden. Barn brukar peta ut fröna och fästa vingarna på näsan som en lösnäsa. Om det är rätt årstid: pröva!

Du har kanske sett att det på Kanadas flagga finns ett lönnblad: det växer väldigt mycket lönn i landet och lönnsirap är en viktig produkt. Lönnsirapen framställs av lönnens sav.

En lönn om hösten. Foto: www.fotoakuten.se

Foto: www.fotoakuten.se

Rönnens blad är sammansatta av småblad. Trädet blommar på våren, blommorna doftar inte alls särskilt gott. Rönnens bär är röda och innehåller mycket C-vitamin. Fåglar, särskilt trastar, tycker om rönnens bär.

Rönnen omtalas i den gamla nordiska mytologin: guden Tor räddas ur ett strömt vattendrag tack vare att han får tag i en rönn i strandkanten. Eftersom trädet förknippats med Tor anses det ha goda egenskaper, bland annat lär rönnen skydda mot åsknedslag...

Du har säkert hört talesättet "surt sa räven om rönnbären!" Fundera på i vilka situationer man använder det uttrycket, och vad det kan tänkas betyda!

Häggen har blad med sågad kant. Trädet blommar tidigt och rikligt, med vita blommor. Häggen har svarta stenfrukter. Häggen är släkt med körsbären... men bären smakar inte alls gott (men de är inte giftiga).

Foto: Tero Laakso

Ek med omogna ekollon. Foto: www.fotoakuten.se

Eken känner du säkert igen på bladens form. Ekar kan bli mycket gamla. Eken växer vilt bara i sydligaste Finland, just där vi befinner oss! Ekträ är väldigt väldigt hårt. Förr byggde man fartyg av eken. Det kunde gå åt upp till 2000 träd för att bygga ett enda skepp.

Sälgen tillhör videarterna. Bladen har gråvit undersida. Många arter är beroende av sälgen, bland annat fjärilar och skalbaggar. Under vårvintern får sälgen videkissor, knopparna har en silverglänsande päls som skyddar dem mot kyla.

3. Några vanliga blommor...

Skogsstjärna

Skogsstjärnan, *Trientalis europaea*, är vanlig överallt i landet. Blommans namn är lätt att komma ihåg: kronbladen bildar en vacker vit stjärna. Skogsstjärnan trivs bra i barrskog och är en av de vanligaste blommorna i de finländska skogarna.

Foto: Mathilda Nynäs

Blåsippa

Blåsippa, *Hepatica nobilis*, finns bara i landets sydligaste delar. Blåsippan blommar tidigt på våren, ofta redan före snön hunnit smälta bort. Man sjunger som bekant om den att ”blåsippan ute i backarna står, niger och säger att nu är det vår!”. När växten inte blommar är den ändå lätt att känna igen, tack vare bladens speciella form.

Foto: Tero Laakso

Vitsippa

Vitsippa, *Anemone nemorosa*, växer i hela landet. Vitsippa förekommer rikligt i Västnyland, och ni har kanske sett att Raseborgs vapen pryds av åtta vitsippor i ring på grön botten.

Foto: Anna-Lovisa Nynäs

4. Mossa

Mossorna ser oansenliga ut, men titta på dem med förstoringsglas: de är ganska vackra växter! Mossan har stam och blad men inga rötter, den sitter fast i underlaget med små små trådar. Mossan tar upp vatten från regnet och luften, med bladen och stammen eftersom den inte har rötter som många andra växter. Mossan har inga frön, den har istället sporer (som ni minns: det har ormbunkar och fräken också!). Ny mossa blir till genom att sporer sprider sig. Sporererna finns i sporkapslar som finns i toppen av små stjätkar. Mossor kan bli väldigt väldigt gamla, i torvmarker kan en och samma växt av vitmossa bli flera meter lång!

Bland annat de här mossorna kommer ni att se på naturstigen:

Husmossans (*Hylocomium splendens*) blad växer i våningar, den får en ny våning varje år. Den heter som den heter för att man tätade väggar med den förr i tiden, likadant som väggmossan!

Hakmossa
Rhytidiadelphus

Vitmossan (*Sphagnidae*) är ljusgrön, rosa, röd eller gul, men kallas vitmossa för att den blir vit när den torkar. Vitmossan tycker om riktigt våta miljöer, den vissnar och blir torv.

Björnmossan (*Polytrichum commune*) har en ganska styv stam, och därför kan den växa sig ganska hög. Kan ni gissa varför den kallas björnmossa? Jo, för att björnar använder dem för att bädda i sina bon! Människor använder mossan bland annat till att göra dörmattor.

Foto: vitmossa www.fotoakuten.se, övriga Marie Nynäs

Ekorre, *Sciurus vulgaris* är väldigt typiskt djur i nästan hela landet.

I Finland det finns tre olika typer av vanlig ekorre: rödsvansad tallekorre, svartsvansad mörk granekorre och brunsvansad ekorre. Magen är alltid vit eller ljusgrå. Ekorren byter päls två gånger per år: på vintern har den yvig grå päls och byter tillbaka till sin bruna sommarpäls på våren. På vintern har ekorren tofsar på öronen, tofsarna faller bort på våren.

Ekorren är en gnagare, som äter frön från kottar: frön från granar och andra barrträd. Den kan också äta frön från växter, bär, knoppar, nötter och, dessutom, småfåglars ägg och ungar. Den äter även svampar som den torkar på kvistar på slutet av sommaren, när den samlar ihop sitt matförråd inför vintern.

På kalla vinterdagar kan ekorren tillbringa mycket tid i sitt runda bo, som är gjort av mossa, kvistar och hö. Boet är tätt och håller sin invånare varm. Ekorren stänger dörröppningen till sitt bo med till exempel tussar av skägglav, och på vintern kan det vara 20-30 grader varmare inne i boet än utanför. Mitt i vintern kan ekorren under en enda dag äta så många som 130 kottar – i medeltal 24 kottar i timmen!

Ekorren har god syn: dess stora ögon sitter på varsin sida av huvudet så den inte behöver vrida huvudet för att se sig omkring. Den har många olika läten, smattrande eller tjatrande. Om den får syn på en fiende varnar den andra ekorrar genom sitt metalliskt klingande varningsrop "*tjiuck*" och genom att stampa med sina fötter. Samtidigt svänger den ryckvis svansen från sida till sida. Ekorrens naturliga fiender är större rovfåglar som ugglor och duvhök, räv, katt och trädmård. Ekorren är en snabbfotad och skicklig klättrare och den kan hoppa så långt som fem meter från ett träd till ett annat. Den långa svansen fungerar som ett roder: den hjälper ekorren att hålla balansen när den hoppar.

Ekorren har förr varit ett viktigt byte för jägare. Ekorrskinn var värdefull handelsvara och fungerade som valuta: det finska ordet "*raha*" (pengar) betyder från början ekorrskinn! Ekorren blev hotad och fridlyst men nuförtiden är den livskraftig.

Foto: Tero Laakso

5.1 Möss

Möss är ett släkte av små gnagare som hör till familjen råttdjur. Det finns 39 olika musarter varav husmusen är den vanligaste. Möss är 4,5-12,5 centimeter långa och svansen är oftast lika lång som kroppen. Till färgen är möss vanligtvis gråa eller bruna. I genomsnitt väger möss ungefär 60 gram. Man antar att mössen ursprungligen kom från Afrika, Sydeuropa och vissa delar av Asien. Därifrån har de spridits över hela jorden.

Husmusen (*Mus musculus*) är den vanligaste musarten i hela världen. Den förekommer på alla kontinenter utom Antarktis och är möjligen det vanligaste däggdjuret i världen, efter människan. Den har en varierande färg som kan vara allt mellan ljusbrun och svart. Husmusens hörselsinne är mycket bra. Den kan höra mycket höga toner och kommunicerar

med pip som människan inte kan höra. Däremot ser den nästan inga färger, eftersom den är aktiv mest på natten när det är mörkt. Husmusen trivs mycket bra nära människor och den har fått sitt namn från att den gärna gör bo i hus. Den gillar också att gnaga på allt den kommer åt, vilket har lett till att den kategoriseras som skadedjur. Genom avel har man lyckats tämja husmusen till ett husdjur, som har ett olik beteende och utseende än den vilda husmusen. Husmusen är också det mest använda försöksdjuret i laboratorier. Den används ofta t.ex. för experiment med genmodifiering.

6. Arter i döda träd

På olika ställen på stigen ser du liggande träd, eller träd som inte längre lever men fortfarande står upprätt. I själva verket är det så, att få ställen är så fulla av liv som de döda trädstammarna! Här i landet finns omkring 5000 arter som bor i döda träd, växer på sådana träd eller äter dem, man säger att dessa är vedlevande arter. I döda träd bygger vissa fåglar gärna bo, till exempel spillkråkor och skogsduvor. I döda träd hittar man många insekter, särskilt skalbaggar trivs här. Svampar växer på de döda träden, särskilt vanliga är tickorna.

Tickor

Vissa arter är sällsynta nuförtiden eftersom de växer på riktigt gamla träd, och träd som används i skogsbruket blir aldrig så gamla. Tickor kan också finnas på levande träd, då lever de som parasit, dvs. de lever av energi som den stjälar från trädet. Tickorna har rör undertill, likadana som ni kanske har sett på soppar. De flesta tickor är oätliga, bara ett fåtal arter kan ätas.

Tickor på döda stammar. Foto: Tero Laakso

Olika sorters svampar som växer på träd. Foto: Marie Nynäs

Skalbaggar, till exempel arterna *större timmerman* och *mindre timmerman*, behöver död ved för att överhuvudtaget utvecklas: de tillbringar larvstadiet i de döda träden. De gnager gångar genom veden.

Arterna behöver varandra: deras livsstilar hänger ihop. Det finns till exempel skalbaggar som anpassat sig till att leva av ved som först brutits ner av en viss sorts ticka.

Hur myllan blir till

Mikrober, insekter, smådjur och svampar bryter ner trädet, småningom förmultnar trädet, det blir till mull. Nedbrytarna omvandlar den döda veden så att näringen i den blir tillgänglig för andra organismer: djur och växter. Svampar är de flitigaste nedbrytarna när det gäller död ved – de kan vara stora, som tickor – men de flesta är pyttepyttesmå!

Ni har kanske en kompost hemma? Ni vet säkert att komposten finns till för att bryta ner hushållsavfallet till mylla (det vill säga näringsrik matjord). Nedbrytningen sker tack vare de mikroorganismer som lever i jorden: i en handfull kompostjord finns mångdubbelt fler mikroorganismer än det finns människor på jorden! Sådana organismer deltar i nedbrytningen av det döda trädet.

På hösten täcks marken i skogen av en tjock matta av fallna löv. Har du funderat på vart de tar vägen – ingen är ju där och krattar och ändå försvinner löven..! Jo, ”städningen” sköts förstås av nedbrytare av alla sorter!

7. Allemansrätten

Vi har av tradition allemansrätt i Finland. Allemansrätten ger alla människor rätt att vistas ute i naturen oberoende av vem som äger marken. Allemansrätten betyder inte att man får bete sig hur som helst: man har förstås skyldighet att visa hänsyn till naturen och djuren, och till markägaren.

Vad innebär då allemansrätten? Jo, till exempel att man får promenera fritt i skogen, och att man får plocka bär och svamp, man får tälta i skogen, bada i sjön, rida, vandra på isen, så länge man inte stör markägaren. Man får däremot inte störa djur, skräpa ner, göra upp öppen eld, och man får inte gå över odlade åkrar.

I de flesta länder får man inte gå i en skog som man inte äger utan att först fråga om lov, för att inte tala om att plocka bär och svamp! Det är egentligen bara i de övriga nordiska länderna som man har liknande möjligheter att röra sig fritt i naturen.

Vad tror ni, får man enligt allemansrätten...

- a) tälta en natt i skogen?
- b) plocka hjortron?
- c) göra upp en eld för att grilla korv?
- d) slänga godispapper i naturen?
- e) simma i sjön eller havet?
- f) plocka blommor?
- g) tälta på någon annans gräsmatta?
- h) gå över odlade åkrar?
- i) åka båt på sjöar och på havet?

8. Våtmarker

Våtmarker är vegetationstäckta vattenområden och områden där det finns vatten nära markytan. Man klassificerar våtmarker på olika sätt i olika länder. I Sverige gäller det att 50 % av vegetationen skall vara hydrofil, d.v.s. fuktälskande växter. Våtmarker kan delas in i stränder, kärr, myrar och mossar. Indelningen beror på faktorer så som vattnets ursprung och om marken är torvbildande eller inte. I Finland klassificerar man våtmarker enligt A. K. Cajander. Enligt hans system utgår man från växtsamhällena och inte enligt vattnet. I Finland delas de in i kärr, myrar, mossar och brunmossar. Man kan också dela in dem i underkategorier beroende på om det växer träd på dem eller inte, om de är näringsrika eller näringsfattiga och vilken mossa som dominerar.

Det är mycket lätt att blanda på de finska och svenska definitionerna eftersom samma ord kan ha olika betydelser i olika länder. Det som vi kallar kärr i Finland kan i Sverige motsvaras av gran- och lövkärr. Våra myrar motsvaras av tallmyrar i Sverige och våra mossar motsvaras av öppna kärr och mossar. I Norge är en myr en torvmark med över 30 centimeter torv.

9. Hare

Harar har långa öron och långa bakben, och ett extra par tänder framtill. Hararna är växtätare. Eftersom dessa djur har så långa bakben, tar de sig fram med stora språng. Bakbenen gör det möjligt för dem att hoppa både högt och långt.

Fälthare, foto: Tero Laakso

En hare som blir skrämmd kan springa mycket fort, ända upp till 65 kilometer i timmen! Haren vilar på dagen och är ute och rör på sig i skymningen och under natten. En av harens naturliga fiender är räven.

Det finns två sorters harar i Finland: **skogshare** (*Lepus timidus*) och **fälthare** (*Lepus europaeus*). Skogsharen har kortare öron än fältharen. Det som gör den lätt att skilja från fältharen är att den byter färg på vintern: på sommaren är den brungrå, till vintern blir den vit med svarta spetsar på öronen. Det gör den för att fiender inte så lätt ska få syn på den i snön. Skogsharen har alltid funnits i Finland och har anpassat sig till att leva en del av året i ett snötäckt landskap. Fältharen, däremot, är en importerad art, den har inte hunnit anpassa sig till snön och är därför brungrå året om. Fältharen har därför inte samma skydd mot fiender som skogsharen har – men å andra sidan: om det blir en snöfattig vinter syns skogsharen väldigt bra och blir ett lätt byte för rovdjur!

Haren kan inte skydda sig på annat sätt än att springa så snabbt den förmår (och det är, som sagt, ganska snabbt!). Ni har kanske hört att man ibland kallar människor som inte är så modiga, utan hellre vill springa iväg, för ”räddharar” och säger att de är ”hariga”.

”Nära skjuter ingen hare” är ett annat uttryck som ni kanske har hört. När använder man det och vad betyder det? (Det duger inte att *nästan lyckas*!)

En välbekant hare är förstås Påskharen!